

RAMAZAN U NAMA I MEĐU NAMA, BOŠNJACIMA (SOCIJALNA DIMENZIJA IBADETA U RAMAZANU)

Zuhdija HASANOVIĆ

Sažetak

Intenzivnim činjenjem ibadeta radi postizanja Allahova, dž.š., zadovoljstva u ramazanu kroz post, obavezne i dobrovoljne namaze, učenje Kur'ana, činjenje dove, zikra i sl. ne samo da se približavamo Allahu, dž.š., i duhovno jačamo nego se istovremeno oslobađamo animalnih prohtjeva i materijalističkih interesa te se približavamo i ljudima, doživljavamo ih kao najbolja, "krunska" Allahova, dž.š., stvorenja, primjećujemo u njima dobre i pozitivne strane, a imamo razumijevanja za njihove propuste i greške čime uspostavljamo krajnje korektno odnose prije svega unutar porodice, a potom i unutar radnih kolektiva, džemata, zajednice i društva u kojem živimo.

Postači su ti koji svojim načinom življenja promoviraju međusobnu pažnju, uvažavanje, razumijevanje, koji toleriraju greške i propuste drugima, više nego samima sebi, koji svojim osobnim angažmanom i aktivizmom pokazuju perfektnost / izvrsnost (ihsan) svugdje gdje se pojave.

Ključne riječi: duhovno jačanje, post, namaz, Kur'an, dobri međuljudski odnosi

I na samo letimičan pogled našeg društva primjećujemo da živimo u stanju socijalne apatije. Društvo je ispunjeno očajem starih osoba koje su nezbrinute, brigom srednje generacije koja ne uspijeva ni sebi osigurati kvalitetnu egzistenciju, a kamoli se pobrinuti za potomstvo i mladih koji se osjećaju suvišnim u svakom pogledu. Svi su nezadovoljni, a njihove žalbe i zahtjevi se ne čuju. Iz dana u dan sve je veći jaz između članova porodice, sve je više nerazumijevanja, sukoba, pa i različitih formi zlostavljanja. Ovakvo stanje u porodici reflektira se na stanje u društvu koje je puno konflikata po raznim osnovama: nacionalnim, religijskim, geografskim, stranačkim, a to stanje društvene dezintegracije dovodi do još dubljih društvenih problema, kao što je stanje potpune ravnodušnosti, nezaposlenosti, "bijeke kuge", mita i korupcije, maloljetničke delikvencije, kriminala i mnogih drugih.

Sve smo bliži mjesecu ramazanu, jedinom mjesecu koji je po imenu spomenut u Kur'anu. Već osjećamo kako nas obuhvata blagi povjetarac spokoja, smiraja, skrušenosti i potpune predanosti našem Gospodaru. Radujemo se cijelim svojim bićem. Hoće li se to stanje našeg duhovnog napajanja i izgradnje uspjeti preletiti i u našu moralnu dimenziju, hoćemo li početi živjeti životom dostojnim čovjeka, da li ćemo biti u stanju u javnosti pokazati i onu drugu, našu ljepšu stranu.

Biti horni i predani poslu koji obavljamo, iskreno se osmjehnuti svome bratu ili sestri pri susretu, željeti bezrezervno svome kolegi uspjeh kojeg i sami sebi priželjkujemo, graditi skladnu i toplu atmosferu u našem domu, bez povišenih glasova i zlostavljanja, osjećati se ugodno i raspoloženo u džematu, zajednici gdje jedni druge uvažavamo, poštujemo, moralno i materijalno potpomažemo i potičemo na strpljenje i istrajnost, misliti i na interese države, naroda, vjere, a ne samo na uskostranačke i osobne interese.

Može li ramazan koji iščekujemo izazvati duhovnu katarzu u nama i moralni preporod oko nas?!

Ibadet u ramazanu nam razvija i aktivira duhovnu snagu

Neki poste po ustaljenoj navici, ne bi sebi dopustili da dođe mjesec ramazan a da ga ne zaposte; drugi poste poštujući tradiciju, jer su im preci, dede i nane, postili i kada su najteže fizičke

radove ljeti obavljali i ne bi ga prekidali, pa kako oni da ne poste; ali prije i poslije svega postimo jer to od nas traži naš Gospodar. To On Uzvišeni želi, a mi smo sretni kada možemo ispuniti ono što On od nas traži. Dovoljno je bilo da Allah, dž.š., objavi Svome Poslaniku sljedeće riječi:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

O vjernici! Propisuje vam se post, kao što je propisan onima prije vas, da biste Allaha bili svjesni...¹ pa su ashabi počeli postiti, bez obzira na visoke temperature, naporan rad, ratne okolnosti, iscrpljujuća putovanja da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., morao intervenirati kada je vidio da pojedinci gube svijest i narušavaju svoje zdravlje riječima:

عَنْ كَعْبِ بْنِ عَاصِمٍ الْأَشْعَرِيِّ ، أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ - قَالَ : ” لَيْسَ مِنَ الْإِبْرَةِ الصِّيَامُ فِي السَّفَرِ ”

“Ne spada u dobročinstvo postiti na putu!”

Muslimani su postili kroz stoljeća na svim dijelovima zemaljske kugle, gdje god ih je bilo. I danas to čine. Oni su svjesni svoga Stvoritelja i Gospodara, koji je sve ovo stvorio i uređio na savršen način. Sve se u kosmosu predalo Njegovom vođenju. Ponašanje ljudi u skladu s Allahovim, dž.š., naredbama jeste uključivanje u harmoniju koja vlada u svijetu. Onaj koji se predaje Allahovom, dž.š., vodstvu taj je musliman i pravi odabir je učinio, jer je svjestan da od Allaha, dž.š., samo dobro dolazi:

فَمَن أَسْلَمَ فَأُولَئِكَ تَحَرَّوْا رَشَدًا

...oni koji se predaju Allahovoj volji (budu muslimani) Pravi put su izabrali...³

Stoga musliman izvršava Allahovu, dž.š., naredbu bez obzira da li odmah znao razlog njezinog vršenja, bio svjestan njezine koristi i bez obzira kakva odricanja izvršenje te naredbe od njega zahtijevalo. U tome slijedi najbolje ljude koji su živjeli na ovome svijetu, Allahove poslanike, a.s. Nuh, a.s., gradi lađu, bez obzira što je daleko od mora i plovnih rijeka i uprkos brojnim ismijavanjima i potcjenjivanjima na koja nailazi. Ibrahim, a.s., pokazuje spremnost da izvrši naredbu Allaha, dž.š., žrtvujući svoga sina, bez

1 El-Bekara, 183.

2 El-Hakim, *El-Mustedrek ales-sahihajn*, "Kitabus-savm", br. 1.621.

3 El-Džinn, 14.

obzira na svu ljubav koju prema njemu osjeća. Jusuf, a.s., ostaje čestit i moralan, jer to od Njega zahtijeva Allah, dž.š., bez obzira na sve prijetnje i kazne koje ga čekaju ako se ne odazove pozivu na blud i bez obzira na gubljenje brojnih privilegija koje uživa. Slušajući Allahovu naredbu, Nuh, a.s., spašava svoj narod, Ibrahim, a.s., postaje Allahov prijatelj (*halilullah*), a Jusuf, a.s., dobiva dobra ovoga i budućega svijeta: vlast, ugled, voljenu ženu, zadovoljstvo roditelja, kao i ahiretsku nagradu.

Zbog gore navedenog musliman čim sazna za Allahovu, dž.š., naredbu vrši pripreme za njezino izvršenje, jer time, a toga je duboko svjestan, sve više se približava svome Gospodaru, što je njegov životni cilj. Takav musliman je osjetio slast svoga vjerovanja. Poslanik, s.a.v.s., kaže:

عَنْ الْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ ذَاقَ طَعْمَ الْإِيمَانِ مَنْ رَضِيَ بِاللَّهِ رَبًّا وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا وَبِمُحَمَّدٍ رَسُولًا

“Osjetila je slast vjerovanja osoba koja nalazi zadovoljstvo u tome što joj je Allah – Gospodar, islam – vjera, a Muhammed, a.s., – poslanik!”⁴

Približavanjem Allahu, dž.š., čovjek uvodi red u svoj lični, porodični i društveni život.

Čovjek je sazdan od tijela (tjelesnih, putenih poriva, nagona i strasti) koji ga vuku životinjskom načinu življenja (bitno se dobro najesti, napiti i zadovoljiti seksualnu strast) i grijehu (važno je sebi pribaviti i osigurati materijalnu korist, a na koji način to je manje važno) i duše (plemenitih osjećaja, osobina, savjesti) koji ga vode nesebičnosti, angažmanu, darežljivosti, pravdi... Postom se sputavaju tjelesni nagoni, a daje prostora duhu.

Osnovni cilj islama jest jačanje duhovne dimenzije, obuzdavanje životinjskih nagona i uspostavljanje ravnoteže između materijalnih i duhovnih potreba, potreba tijela i duše, tjelesnog i duhovnog postojanja. To je, ustvari, suštinski smisao cjelokupnog razvoja čovjeka. On se u biti svodi na jedan jedinstven cilj: načiniti od ljudskog bića čovjeka, ostvariti uvjete za brz razvoj i afirmiranje ljudskih karakteristika, za ubrzanje procesa likvidiranja njegova otuđenja.⁵

4 Muslim, *Sahih*, br. 49.

5 Više v.: <http://www.izninfo.org/ususretamazanu.htm> (15. 6. 2013).

Postać obuzdava svoje prohtjeve isključivo radi Allahove, dž.š., volje i strpljiv je bez obzira na potrebu i istah prema jelu, piću, spolnom općenju ili pušenju. U toj strpljivosti je sretan, jer je svjestan da to čini u ime Allaha, dž.š., i da ga On gleda.

Tu svijest o Allahovom, dž.š., nadziranju njega i njegovog načina življenja i osjećaj strahopoštovanja prema Gospodaru svih svjetova ima intenzivno punih mjesec dana i on postaje dio njega, njegovog bića. Zbog toga takva osoba stiče stid i ustručava se učiniti bilo šta čime Allah, dž.š., nije zadovoljan.

Takva osoba koja se u potpunosti predaje Allahovoj, dž.š., volji, koja sa zadovoljstvom izvršava ono što od nje traži Allah, dž.š., koja je stalno svjesna da Allah, dž.š., nadzire njezine postupke može se nadati još jednoj velikoj koristi posta – **uslišavanju dove**.

Veoma mnogo na ljudsko samopuzdanje, odlučnost i nepokolebljivost u životu utječe saznanje da uza se imate onoga ko je pouzdan, na koga se uvijek možete osloniti, koji može i hoće pomoći. Allah, dž.š., daje posebnu priliku postaću, ekskluzivno vrijeme, u kojem On njegove dove uslišava:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : ثَلَاثَةٌ لَا تَرُدُّ دَعْوَتَهُمُ الْإِمَامُ الْعَادِلُ وَالصَّائِمُ حِينَ يُغْطِرُ وَدَعْوَةُ الْمَظْلُومِ يَرْفَعُهَا فَوْقَ الْعَمَامِ وَتُفْتَحُ لَهَا أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَيَقُولُ الرَّبُّ عَزَّ وَجَلَّ وَعَزَّيْ لَأَنْصُرَنَّكَ وَلَوْ بَعْدَ حِينٍ

“Trojici se dove ne odbijaju: pravednom vladaru, postaću kada se iftari i obespravljenom. Podiže je kroz oblake i otvaraju joj se nebeska vrata, pa Allah, dž.š., kaže: ‘Tako mi dostojanstva Moga, pomoći ću te, makar i kasnije!’⁶

Posteći ramazanske dane jača naš osjećaj za blagodati koje nam je podario Allah, dž.š. Naime, ukoliko čovjek neprestano živi u blagostanju i izobilju izgubit će osjećaj za vrijednost toga. Vrijednost blagodati koje su mu podarene može shvatiti tek kada ih izgubi. Tako će i čovjek osjetiti kakva je blagodat biti sit tek onda kada ogladni i ožedni. Na ovu činjenicu upućuje sljedeći hadis kojeg prenose Ahmed i Et-Tirmizi, a u kojem Resulullah, s.a.v.s., kaže:

عَنْ أَبِي أُمَامَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ عَرَضَ عَلَيَّ رَبِّي عَزَّ وَجَلَّ لِيَجْعَلَ لِي بَطْحَاءَ مَكَّةَ ذَهَبًا فَعُلْتُ لَا يَا رَبِّ وَلَكِنَّ

6 Et-Tirmizi, *Sunen*, br. 2.449.

أَشْبَعُ يَوْمًا وَأَجُوعُ يَوْمًا أَوْ نَحْوَ ذَلِكَ فَإِذَا جُعْتُ تَصَرَّعْتُ إِلَيْكَ
وَدَكَرْتُكَ وَإِذَا شَبِعْتُ حَمَدْتُكَ وَشَكَرْتُكَ

“Gospodar moj mi je ponudio da mi pozlata dolinu Meke, a ja sam rekao: ‘Ne, Gospodaru moj, već da jedan dan budem sit, a drugi gladan, te ću kada ogladnim skrušeno Te moliti i spominjati Te, a kada se najedem zahvaljivat ću Ti.’”⁷

Još jedan od razloga posta naslućuje se u riječima Allaha, dž.š.:

شهر رمضان الذي أنزل فيه القرآن هُدًى للناس وبيِّنات من الهدى
والفرقان فمن شهد منكم الشهر فليصمه

*U mjesecu ramazanu počelo je objavljivanje Kur’ana, koji je putokaz ljudima i jasan dokaz Pravoga puta i razlikovanja dobra od zla, pa ko od vas u tom mjesecu bude kod kuće, neka ga u postu provede...*⁸

Postimo u ovom mjesecu, jer je to mjesec Kur’ana, Božije Riječi. To je vrijeme kada je Allah, dž.š., iz Svoje neizmjerne milosti dao temeljne upute ljudima kako proći ovim svijetom i živjeti na pravi način.

Trebamo se postom, sputavajući naše animalne porive, oslobađati sebičnosti, škrtosti, nezajažljivosti, osjećaja otuđenosti i beznadežnosti i tako stupati u stanje čistote kada ćemo moći prepoznati glas Kur’ana, kao živog glasa upute i osobnog vodiča kroz vrleti i stranputice ovoga svijeta.

Nečitanje Božijih instrukcija, njihovo nepravilno shvaćanje ili loše provođenje u praksu uvijek su se muslimanima “obijali o glavu”!

Pravilno shvaćanje Kur’ana podrazumijeva čistotu od svih predrasuda i poroka, jer Kur’an i mogu prihvatiti samo čisti.⁹

Budući da je čovjek grešno biće u svome životu često napravi greške koje bi volio zaboraviti i kojih bi se volio riješiti. Međutim, prošlost se ne mijenja, to ostaje dio nas i s time idemo ovim svijetom i izlazimo pred svoga Gospodara. Međutim, Milostivi Allah nam daje šansu da nam sve one grijehe, greške i propuste koje smo počinili, a u kojima nismo povrijedili druga bića, oprosti.

Jedan od načina kako to ostvariti jeste provesti ramazan u postu. Muhammed, a.s., kaže:

7 Ahmed, *Musned*, br. 21.166.

8 El-Bekara, 185.

9 El-Vaki’a, 79.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مَنْ صَامَ
رَمَضَانَ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ

“Ko isposti ramazan vjerujući u Allaha i nadajući se Njegovoj nagradi bit će mu oprosteni raniji grijesi!”¹⁰

Gladni i žedni postač svojim ustezanjem od jela i pića koja su mu nadohvat ruke **jača svoju volju i karakter** i time biva pripremljen za brojna iskušenja i odricanja koja ga čekaju u životu. Islam nije vjera indiferentnosti i slabosti, nego je on vjera stalnog napora i borbe, a prvo oružje te borbe je strpljivost i jaka volja, jer onaj koji nije u stanju da se bori protiv sebe nije u stanju ni da se bori protiv neprijatelja...¹¹

Zajednički ibadeti zbližavaju nas i čine da se osjećamo jednim tijelom

Ramazan je mjesec duhovnog osvježenja, preporoda i uzdizanja. To je tako potreban i ugodan trenutak kada se vraćamo sebi, doživljavamo i ulazimo u jedan viši svijet oslobođen svega niskoga, sebičnog i životinjskog. Post nas vodi u taj bolji i viši svijet u kojem dolazi do izražaja ono ljudsko u nama, u kojem se otvaramo prema drugima, mislimo o njima i našim obavezama prema njima. Post nas otvara prema drugima, razvijajući u nama osjećaj socijalne solidarnosti.

Sušтина onog ljudskog u čovjeku sastoji se u svijesti o drugom i u odnosu prema njemu. Koliko je ova svijest razvijena, koliko se ona ispoljava u odnosu prema drugom, toliko se čovjek potvrđuje kao čovjek. Međuljudski odnosi predstavljaju jedno od bitnih polja njegovog ljudskog ispoljavanja i potvrđivanja. Tu on nalazi sebe i svoje puno oslobođenje od otuđenja. Uloga ramazana i posta u procesu nalaženja sebe, u potvrđivanju sebe kao čovjeka u odnosima prema drugima, što predstavlja suštinski smisao ljudskog postojanja, zaista je neprocjenjivo velika.¹²

U toku ramazana primjenjujemo sasvim drukčiji način života. Oslobađajući se materijalističkih interesa i animalnih poriva, oslobađamo se i loših osobina: zavisti, zlobe, mržnje, pohlepe i nismo posvećeni samo sebi i

10 El-Buhari, *Sahih*, br. 37.

11 Više v.: Jusuf el-Karadavi, *Ibadet u islamu*, (s arapskog: Mesud Džajić i Numan Čosić), Medžlis IZ-e Konjic, Konjic, 2001., str. 257-258.

12 Više v.: <http://www.izninfo.org/ususretramazanu.htm> (18. 6. 2013).

svojim potrebama, nego primjećujemo i druge oko sebe i pokazujemo više spremnosti da s njima učestvujemo u različitim aktivnostima.

Realniji smo i svjesniji svojih mogućnosti, ali i ograničenja. Zato ne možete vidjeti postaća koji istinski posti i post doživljava na pravi način da je ohol i prepotentan, jer je svjestan svoje slabosti, nemoći i konstantne ovisnosti o svome Gospodaru. Puno smo odgovorniji i ozbiljnije se odnosimo prema našim obavezama i općenito životu. Samokritičniji smo, posvećujemo više pažnje našim greškama, propustima, nedostacima, a imamo više razumijevanja za druge.

U ramazanu postizemo čistotu našeg duha, naših misli i djela. Naša nadanja i ciljevi su jasniji i realniji, naša odlučnost u postizanju ciljeva je intenzivnija, naše emocije su izraženije, a naši međuljudski odnosi su postojaniji.

Dosljednije se pridržavamo principa da ako ne možemo drugome pomoći, onda ćemo bar nastojati da mu ne odmažemo, a pogotovo ne da mu na bilo koji način nepravdu i štetu nanese. Nastojimo biti pravi muslimani od "čijeg jezika i ruke su sigurni drugi muslimani".¹³ Stvaramo takav ambijent povjerenja među nama da je naš komšija, prijatelj, rođak musliman siguran da mu nećemo štetu i zlo nanijeti.

Otuda postać više kontrolira svoje riječi. Ne povodi se za drugima i ne prenosi ono što se objavljuje u medijima bez kritičkog odnosa prema tome. Muhammed, a.s., je rekao:

عَنْ حَفْصِ بْنِ غَاصِمٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : كَفَى بِالْمَرْءِ كَذِبًا أَنْ يُحَدِّثَ بِكُلِّ مَا سَمِعَ

"Dovoljno je čovjeku laži da prenosi sve što čuje!"¹⁴ Posebno će biti osjetljiv i kritičan prema onim informacijama kojima se diskreditiraju, omalovažavaju i ponižavaju drugi.

Postać u razgovoru s drugima ima poseban odnos uvažavanja, ne podiže glas, nego blago govori, iskren je, a izbjegava laž, čak i u šali, koristi lijepe riječi, a nije besraman. Cilj mu je da kroz razgovor dođe do kvalitetnih informacija, korektnih savjeta i smjernica, a ne da druge uvjerava u svoju inteligentnost i elokventnost. On sagovornika sluša pažljivo i s punim poštovanjem, svjestan da mu je Allah, dž.š., podario dva uha, a jedan jezik: da više sluša, a manje govori.

13 El-Buhari, *Sahih*, "Kitabul-iman", br. 10.

14 Muslim, *Sahih*, "Mukaddima", br. 5.

Razvijanje posebnih međuljudskih odnosa u ramazanu osjeća se u okviru porodice, radnog kolektiva, džemata, cijele zajednice.

Dok se izvan ramazana kao porodica rijetko uspijevamo okupiti bar na jednom obroku dnevno, sada to redovno činimo, zajedno smo na sehur, zajedno iftarimo. Do posljednjeg trenutka konzumiramo hranu i piće, a onda zajednički odlazimo na sabah-namaz, kao što i zajedno iščekujemo vrijeme iftara.

Za vrijeme iftara vlada posebna atmosfera. Sretni smo i radosni što smo uspjeli ispoštovati Allahovu, dž.š., naredbu da se posti, ali isto tako ushićeni što nas u tome prate oni koji su nam najbliži, naša porodica, i za koje smo najviše odgovorni svome Gospodaru. Tada su nam lica ozarena, a duše ispunjene srećom i spokojem te to lijepo raspoloženje i atmosferu kroz odlazak u džamiju širimo dalje u komšiluk, u džemat.

A ako nismo u mogućnosti otići u džamiju namaz zajednički obavljamo u kući. I dok mimo ramazana cijela porodica zajednički rijetko uspijeva posjetiti prijatelje i običi rodbinu, u ramazanu svi su zadovoljni što zajednički odlaze u džamiju, na mukabelu, zajednički džematski iftar, da odslušaju predavanje i sl.

Kada saznamo za radnog kolegu da i on posti, postaje nam draži, uviđamo u njemu i pozitivne kvalitete, nastojimo da i mi što korektniji budemo prema njemu. Shodno uputama Božijeg Poslanika, s.a.v.s., ne povisujemo glas u toku posta, oslovljavamo ga njemu najdražim imenima, nastojimo mu biti uvijek pri ruci, čuvamo se da ga na bilo koji način ne povrijedimo ili oštetimo. Doživljavamo ga / je, osjećamo i volimo kao brata / sestru.

Post, nedostatak jela, pića i svih drugih tjelesnih uživanja, dovodi nas u stanje da potpuno razumijemo najsiromašnije u našem džematu i zajednici. Bez obzira koliko po svojoj naravi bili samilosni i osjećajni nikada u potpunosti ne možemo razumjeti stanje glada i žeđu iscrpljenih sve dok i sami ne budemo u takvom stanju. Upravo zbog toga Jusuf, a.s., često posti, iako posjeduje ključeve kraljevskih hazni. Kada su ga s čuđenjem upitali zašto to čini, on je odgovorio: "Da ne bih zaboravio glad siromašnih!"

Posebno se u ovim danima treba sjetiti naše braće i sestara koji su se vratili u svoje zavičaje, često na ruševine i zgarišta. Iako su u većini

slučajeva kuće izgrađene, porodice su i dalje razrušene. Mnogi očevi, braća i sinovi su ubijeni i majke, sestre i kćeri nastavljaju život bez njih. Oni su velika naša obaveza, ali i šansa da hizmetom njima povratimo povjerenje u čovjeka, bezinteresnu ljubav i pažnju te ostvarimo neizmjerne džennetske blagodati. Odvojimo samo mali dio naših plata i našeg vremena i posjetimo čuvaru naših granica. Kada smo nezadovoljni ostvarenim u životu posjetimo povratnike u naše zavičaje pa ćemo vidjeti kako se može biti sretan, iako se skromno živi. Neka nam uvijek na umu budu riječi Poslanika, s.a.v.s.:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الرَّاحِمُونَ يَرْحَمُهُمُ الرَّحْمَنُ ارْحَمُوا مَنْ فِي الْأَرْضِ يَرْحَمَكُم مِّن فِي السَّمَاءِ الرَّحْمَ شُحْنَةَ مِنَ الرَّحْمَنِ فَمَنْ وَصَلَهَا وَصَلَهُ اللَّهُ وَمَنْ قَطَعَهَا قَطَعَهُ اللَّهُ

“Prema milostivima samilostan je Svemilosni. Smilujte se onima na Zemlji smilovat će vam se Onaj koji je na nebu. Rodbinske veze (er-rahim) su izvedene iz riječi Svemilosni (Er-Rahman), pa ko ih održava, s njim će Allah vezu održavati, a ko ih prekida Allah će s njim veze prekinuti!”¹⁵

Ovaj socijalni aspekt posta pojačava činjenica postojanja i zasebne ustanove kojoj je cilj pomoć potrebnima. Sredstva koja inače trošimo na hranu i piće, a koja smo postom uštedjeli (jer bi trebalo da za vrijeme ramazana manje trošimo na jelo, piće i pušenje, a ne više) ne ostavljamo sebi, nego dijelimo siromašnima. Kada pristupamo sofri kako bi sehurili ili iftarili, sjetimo se gladnih i žednih u svijetu, sjetimo se onih koji u tom trenutku umiru zato što nemaju ni jednim zalogajem utoliti svoju glad ili samo jednim gutljajem ugasiti žeđ, a vrlo često te zalogaje i gutljaje mi bacimo i prospemo.

Kada organiziramo zajedničke iftare neka to opet ne bude u cilju ostvarenja određenih političkih ciljeva, homogeniziranja članstva stranke ili sl. nego prije svega nastojanje da kroz pomoć potrebnima, siromašnima, beskućnicima i onima koji obroke primaju u javnoj kuhinji, postignemo Allahovo zadovoljstvo. To je bila praksa cijenjenog ashaba Abdullaha ibn Omera, r. a. Iftario bi samo sa siromašnima i grđio bi svoju djecu što na iftare pozivaju imućne, kojima iftari ne trebaju, a zanemaruju siromašne.

Pitanje je samo volje i htijenja. Kada bi svaki od nas imućnih postača, hranio samo jednog postača koji nema osnovnih sredstava za život ili jedna imućna porodica siromašnu porodicu ne bi u našem društvu bilo socijalno ugroženih. Problem gladnih u svijetu nije toliko u njihovoj gladi, nego više u nezasićenosti imućnih.

Božiji Poslanik, s.a.v.s., je uvijek bio izuzetno darežljiv, a posebno je takav bio u mjesecu ramazanu kada bi se sreo s Džibrili-eminom. Idolopoklonik, koji prima islam, kroz nevjericu i ushićenje opisuje Poslanikovu, s.a.v.s., darežljivost: “Nema sumnje da je on Allahov Poslanik! Samo čovjek koji se bezrezervno oslanja na vječnu Allahovu nagradu može biti tako darežljiv. Samo on može toliko darivati, a da ništa ne traži zauzvrat!”¹⁶

A kako su to razumijevali i prakticirali njegovi časni sljedbenici vidimo iz sljedećeg primjera. Neka žena je prosila pred Abdullahom ibn Džaferom pa joj je dao više od uobičajenog. Neki njegovi prijatelji ga ukoriše zbog toga, naglašavajući da je ne poznaje i da bi i manje novca njoj bilo sasvim dovoljno, a on im reče: “Ako bi se ona zadovoljila i s manjim iznosom mene čini zadovoljnim samo veći iznos, a ako me ona ne poznaje, pa ja poznajem sebe i svoga Gospodara.”¹⁷

Kako smo ispunjeni zapadnim pseudovrijednostima i trendovima tako su nam primjeri i uzori u životu sve više ličnosti iz javnog života, koje su do svoje “slave” došle vrlo često sumnjivim kvalitetama, još sumnjivijim sredstvima, a opstaju na pothranjivanju naših animalističkih prohtjeva i poriva, dok su nam vrlo rijetko uzori istinske ljudske veličine poput Poslanika, s.a.v.s., i onih koji od njega njegovo znanje i uzornu praksu prenose: ulema, muderrisi, imami, hati-bi, muallimi, vjeroučitelji i vjeroučiteljice. Ipak, i ovo stanje se u toku ramazana mijenja. Vrlo često slušamo tribine, predavanja, dersove naših alima i oni nas usmjeravaju ka pravim vrijednostima i vrlinama.

Ramazanski post nije posebnost jednog pojedinca ili grupe vjernika te nikome nije ostavljeno da sam bira početak i kraj posta, već je učinjen obavezom svim muslimanima u odre-

¹⁶ Yusuf Sancaktar, *Poslanik Muhammed, s.a.v.s., kao čovjek*, (s engleskog preveli: Muhamed Okić i Saudin Gobeljić), El-Kalem i Vojno muftijstvo, Sarajevo, 2012., str. 78.

¹⁷ <http://www.almawa.ws/articles.php?action=show&id=260> (19. 6. 2013).

¹⁵ Et-Tirmizi, *Sunen*, br. 1.847.

đenom periodu godine, uz tačno određen broj dana, u isto vrijeme i na isti način. Tako se svakom postaču, kada zna da sva njegova braća i sestre u svijetu također poste, omogućuje da ovu dužnost lakše izvrši i budi osjećaj zajedništva i pripadnosti ummetu. Ovaj osjećaj pripadnosti ummetu i osjećaj zajedništva našoj duhovnoj predanosti daje dodatnu slast i okus.¹⁸

Ovaj jedinstveni i sveobuhvatni vid uzvišene ustanove posta dovoljan je znak da se postom kroz približavanje čovjeka svome Gospodaru stvarna čvrsta veza koja duhovno veže sve muslimane, spona saosjećanja koja od njih čini jedno tijelo.

Kada se digne bajrak mlađaka na ramazanskom nebu vidjet ćeš da muslimani na krajnjem istoku i krajnjem zapadu stoje spremni da otpočnu vježbu discipline i određenog režima ponašanja. Svi slušaju i očekuju znak da se iftare ili da se prođu svojih želja. Oni ove naizmjenične upute slušaju dva puta dnevno. Kad se pojavi zora čuju znak da se prođu svojih želja, a kad Sunce zađe čuju znak da se okrenu dopuštenim željama. Gledaš ih kako svi u jednom momentu čine isti pokret, pokret koji na njima ostavlja trag koji ih prati danju i noću. Danju ne vidiš nikoga da jede i pije, a noću opet ne vidiš nikoga da se uzdržava od jela i pića. Njihov način života poprima novu formu, njihova aktivnost, odmor, san, java i druge forme angažiranosti dobijaju nove tokove... A pojava mlađaka na nebu ševvala znači prekidanje ovog režima i vraćanje uobičajenom načinu života, ali s novom duhovnom, moralnom i intelektualnom snagom, poletom i elanom.¹⁹

Samo zajednica zdravih međuljudskih odnosa se može istinski radovati Bajramu

Duhovno snažan pojedinac koji je svjestan svojih potencijala i ograničenja, svoje nemoći i ovisnosti o svome Gospodaru, ali i blizine svoga Gospodara od koga crpi svu snagu i moć, optimističan je, jer se uvijek ima čemu dobrom nadati, realan je u svojim zahtjevima i željama, moralan i pažljiv prema drugima nastojeći da se prema svima ponaša na način kako bi želio da se oni ponašaju prema njemu. Čak, bez obzira na svoje finansijsko stanje, materijalno pomaže druge, svoju braću i sestre, jer dok je zekat obaveza imućnih, sadekatul-fitr daju i oni koji

18 Više v.: Muhammed Abdullah Draz, *Ramazanski post*, (s arapskog preveo: Mesud Hafizović), Sarajevo, 1980., str. 13.
19 *Isto*, str. 14.

su siromašniji, ali ipak imaju toliko sredstva da mogu podijeliti drugima.

Ovo je idealna ustanova koja gradi idealno društvo. Obratimo pažnju na ovu praktičnu vježbu jedinstva i jednakosti u dva trenutka, jednom kada se svi ustežu i zajedno s nevoljnicima kušaju neimaštinu, a drugi put, međusobno se materijalno pomažu i uzdižu iznad neimaštine. Samo na ovaj način Bajram se može doživjeti kao dan radosti i veselja.²⁰

Ako kroz zajedničke sehure i iftare, zajedničke odlaske na namaze, posebno na teravih-namaz, mukabele i dr. vidove ibadeta, davanjem sadekatul-fitra potrebnima u našoj sredini i za najveće prioritete u Zajednici te kroz post kojeg poste muslimani širom svijeta uspijemo unutar naše porodice ukloniti nerazumijevanje, nepodnošenje i ignoriranje te probuditi osjećaj zajedništva, povezanosti i ljubavi to će nam biti jasan znak da samo krenuli u ozdravljenje naših džemata, naše zajednice i našeg društva, da smo prekinuli proces dezintegracije i krenuli ka integraciji i ozdravljenju društva.

Ramazan je naš izlazak iz uskih, tijesnih okvira sebičnosti i egoizma u širinu nesebičnosti i altruizma. U vremenu otuđenja, sebičnosti i izoliranosti čovjeka ramazan nas širom otvara prema drugima, prvenstveno prema našoj porodici, komšijama, prijateljima, društvu. Samo takvi mogu istinski doživjeti Bajram (*id²¹*), i vratiti se svome Zavičaju!

20 Draz, *nav. djelo*, str. 19.

21 Riječ *id* je derivirana od glagola *ade – jeudu – avda*, što znači: *vratiti se, ponovno početi* što asocira da je Bajram zorno podsjećanje na vraćanje stvarnim vrijednostima, odnosno našem zavičaju.

Summary

الموجز

RAMADAN WITHIN AND AMONGST US, THE BOSNIAKS
SOCIAL ASPECT OF IBADAT IN THE MONTH
OF RAMADAN

رمضان فينا وبيننا، نحن البشائقة
(البعد الاجتماعي للعبادة في رمضان)

Zuhdija HASANOVIĆ

زهدي حسانوفيتش

Intensive ibadat preformed in order to gain contentment of Allah subhanahu we ta'ala during the month of Ramadan by fasting, obligatory and voluntary prayers, Qur'an recitation, duwas, zikr, etc., we not only become closer to Allah subhanahu we ta'ala, but we also become spiritually stronger, we set ourselves free from animal desires and material interests and become closer to other human beings seeing them as the most perfect creation of Allah subhanahu we ta'ala, we see good and positive aspects of their personality and we have understanding for their flows, thus building most correct relations primarily within the family, but also within the community we live in.

Those who keep fast during the Ramadan are the ones that endorse mutual respect, consideration and understanding, they are the ones that tolerate flows and mistakes of others, through their engagements and activities they reflect perfection/excellence (ihsan) wherever they are.

Key words: gaining spiritual strength, fasting, prayers, Qur'an, good interpersonal relations.

إن ابتغاء مرضاة الله عز وجل بالإكثار من العبادات في رمضان، كالصوم، وصلاة الفرض والنافلة، وتلاوة القرآن، والأدعية والأذكار وما شابهها، لا يقربنا فقط إلى الله عز وجل ويزيد قوتنا الإيمانية، بل يجعلنا نتحرر من الشهوات الحيوانية والمصالح المادية، فيزداد قربنا من الناس، ونراهم أفضل مخلوقات الله وأسماها، ونتعرف فيهم على الجوانب الطيبة والإيجابية، ونعفو عن زلاتهم وأخطائهم، وبذلك نقيم أفضل العلاقات الصحية، داخل الأسرة أولاً، ثم داخل بيئة العمل، والجماعة في المسجد، والمجتمع الذي نعيش فيه. والصائمون هم أولئك الذين يروجون بأسلوب حياتهم، الاحترام والاهتمام المتبادل والتفاهم، والذين يسامحون الآخرين على زلاتهم وأخطائهم، أكثر من أنفسهم، والذين يُظهرون بنشاطهم الذاتي صفة الإحسان، أينما وجدوا. الكلمات الرئيسية: التقوية الإيمانية، الصوم، الصلاة، القرآن الكريم، العلاقات الإنسانية الطيبة.